

שלמה גרודונסקי (כ' בסלו תרס"ה - כ"ב בשבט תשל"ב)

התקנא באיש, גדול כקטן, כי לא זו בלבד שלא היה חסר לו דבר, הוא גם ידע ואת אל-יטון, ועוד הברל בינו ובין רבים מאיתנו: לו לא היה חסר הספר הזה, מבחר ממאמריו שליקטו והביאו לדפוס שמעון זנדבנק ואברהם יבין: לנו הוא היה חסר. עתה, משנתמלא החסר, ולו רק בחלקו, אפשר להמשיך בחשוב מכל, בשיחה.

טוב, כליכך, פנימית, את, המקרה" (ג'ורג' סטיינר או כל מקרה אחר)!

עוד דבר: גרודונסקי לא היה נביא הניצב בשער הגדול ביותר, הוא אפילו לא היה מורה-מדעת. הוא פירסם מאמרים בכתבי-עת שהיו קצרי-חיים ותפוז צתם מעטה ("אכסניה" חוברת אחת, "אמות", עשרים חוברות) ובעיתון זה. יחסית היו לו מעט קוראים ובוודאי שלא היה מקורה-שפעה כללי, והנה, קוראיו מקרב הכותבים למדו ממנו, במידה מירבית, את אמנות הכתיבה הבהירה והארבאנית, ותלמידיו אלה הם טובי המסאים בעברית, דוגמת נתן זך ושמעון זנדבנק, כדאי לקרוא את מאמרו של גרודונסקי על שירת אברהם שלונסקי שהתפרסם לראשונה ב"אכסניה" בסיון תשס"ו, ולמובן שקראו אותו מעטים מאוד, ולבחון את הדרך המובילה ממאמר זה למסתו של נתן זך על אלתרמן, שזכתה לפירסום רב כליכך. איהו מורה סגנון משובח היה גרודונסקי אפשר לראות גם מן ההקדמה היפה שכתב שמעון זנדבנק ל"אוטוביוגרפיה של קורא". כותב גרודונסקי: "תמיד קיבלתי כדבר מובן מאליו את דברי חז"ל בדברים בבניו וכתלמידיו של אדם (בכל כתקנא-אדם...)". אך אף שוב השגה: דוממה שהוא לא

לספרות, אמנות ועיון

שלוש שנים למות שלמה גרודונסקי

מגבר-הקול הטבעי

מאת יורם ברונובסקי

אוטוביוגרפיה של קורא — מאת שלמה גרודונסקי, ליקטו והביאו לדפוס שמעון זנדבנק ואברהם יבין. הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ה, 437 ע'.

מתוך שיחות עם כמה אנשים שהכירו את שלמה גרודונסקי אני יודע שלמקרא קובץ המסות והרשי- מות מפריעו שהופיע באחרונה, כשלוש שנים לאחר מותו, התנסו אף הם, כמוני, במה שפרוסט, האוטוריטה הגדולה לענייני החייאת-העבר, כינה בשם "תחושה חיונית של העליטבעי", זו התחושה המביאה אותך לירי פעילות שהיא אבסורדית לחלו- טין ומפרה מאוד בעת זבעונה אהת, פעילות מאית- קמאית אשר כמעט בושה לנקוב בשמה: שיחה עם המתים. הייתי מתאר את שיחה השברעית שעברו עליי בקריאה לארצופה של "אוטוביוגרפיה של הקורא" — הספר העברי הראשון מאת גרודונסקי (קדמה לו אסופת מאמרים ביידיש שהופיעה לפני כשנה) — כ"שהייה בחברתו", אלמלא היתה בביטוי זה ידה של המליצה. שגם אם היא חוזרת לעתים נדירות למשמעותם הדנטואטיבית-כמעט של מרכי- ביה, עדיין היא אסורה שימוש לגבי שונא-מליצות קנאי זה אשר מונח לו — בין שאר הסתירות של גורלותיו — לחיות רוב ימיו בחברות ובסיטואציות הכרתיות נמלצות או לפחות בלתי-המושלות בפני כוחה האדיר של המליצה (במובן הכללי מאוד של המושג: הגבהת-משמעות, הגבהת-קול).

דומני שבעצם הפיתוי הזה לחדור לסדקים אפלים של הנפש (ולברר אם הם בהירים או אפלים) — אהב: פיירי שלא היה זר לגרודונסקי עצמו לגבי דמויות מיוחדות מאוד, וראה מאמרו של גרשום שלום, "לפני מדף הספרים" — מתגלה משהו נוסף שיש בו כדי להתמיה, ברור ש"גרשם שלום הוא הפחות אוטוביוגרפי שבחוקרים" (ע' 175), ועל כן כה מעניין ומסקרן לחדור לגביו נפשו, בשעה שגור- דונסקי הוא בעליל אוטוביוגרפי מאוד, לחלוטין, בשם שאינה למאמרו — ולבסוף ניתן, בשום שכל, לאספת כתביו זו — הדגש הוא יותר על "אוטו- ביוגרפיה" מאשר על "קורא", כי שמות בבינוני פועל כמו "קורא" או "כותב" אינם הפכים לדידו של גרודונסקי אלא היפעלויות של שמות אחרים כמו "חן" (ואפשר לרוסיף רשימה ארוכה של שמות נר- דפים פארטיקולאריים יותר: "בעל-שיחה", "עורך", וכו', כולם בבחינת התגלמות של אידיאה אחת, נאמנה לעצמה עד הדהים), ואלו "אוטוביוגרפיה" היא כל מה שיש לאדם כמוהו למסור לזולתו. ציטאטה-תרופה: "...מעולם לא הבנתי ממש את הנר- גודים האלה שבין החיים והספר" וכדומה" (ע' 34), והנה, חרף המודעות הזאת של גרודונסקי וחרף האוטוביוגרפיה הפרדה-האשליית שלו (ברור שאין הוא מאמין באותה אינולת של אינטרפרטציה בלתי- אישית, "טהורה", של טקסט ספרותי כלשהו האוכלת בשנים האחרונות בכל מה בגופה של הביקורת שלנו, שעברת מתמיתותו של האימפרסוניזם הקיצוני אל תמימותו הרבה לא-פחות של "מדע הספרות" הטהור, כמעט בלי להיעצר באמצע, כאשר שם החוכמה) — חרף הוכמתו האנטי-שיטתית (שיטה היא מן המכרי- גה, מן הלא-אנושי) אין הקורא בכתביו בא על סיפקו בתחום זה של הכרת-גרודונסקי, ולעולם הוא נדחף לספקולאציות חיצוניות — אולי מפוקפקות — ועל-כילפנים הוא מתברך אם זכה להכיר (תמיד מעט מדי!) פנים גרודונסקי לעולם אינו מתמסר לחלוטין, אולי זאת היתה העורמה שלו, אולי באי- התמסרות זו (או: התמסרות לא-שלמה) הוא השיג כביכול את המטרה שסופרים רבים חולמים עליה: ליצור בקורא את הדחף התמיד לחדור לכתביו, למאמר בעיתון ישרן, לכתבי-עת מלפני עשרים שנה, לחזור כמי שמתאמץ לפענח את הברור-לחלוטין, עניין משונה: קשה לפענח את הסתום ואת האפל, קשה אך לא בלתי-אפשרי, כתיבה הרמטית תמיד תמצא את המפתח שלה או, במקרה הרע, את האיש החכם שיהיה לי אומץ להגיד שאין לה מפתח ומכאן שהיא מעשה-רמאות, אך כתיבה המושיטה לך מיד את המפתח, הבהירה כגביש, כיצד מפענחים אותה? אולי רק כך: "הזורים וקוראים שוב ושוב בספר האהוב, ואת כתביו של סופר קרוב קוראים בקורא יצירה אחת" (אם מותר לעשות פארפראזה קלה של משפט בע' 280, הנותן סימניה-יכר ב"קורא של ממש", גוספי: קורא של ממש בסופר של ממש).

קורא כזה של סופרים כאלה היה גם גרודונסקי, "שוב ושוב", במסותיו חוזרות ומופיעות, לאורך שנים רבות, אותן הציטאטות מאוהם הסופרים האהר- בים: דבריו של ברנר על אורי ניסן גנסין, השיר של מאריאן מור, "שירה" ועוד כמה שירי-מולדת, "מכר- רת-הלב", אין אלה ציטאטות מן הסוג, "הארוב לחגוי- בחו של הצופה" ומפלל להתפעלות מן השגינה או מן הארודוציה: אלה עקרונות-שליחיים, גרודונסקי יותר משקרא אותן אי-פעם ושילבן אחרי-כך במסכת יצירתו וחייו חיפש אותן, יודע מלכתחילה שהן קיי- מות (איני מוצא ברגע זה את המשפט באחד מפרקי האוטוביוגרפיה שלו שבו הוא מספר על הזמן שעדיין לא הופיע שירה של מאריאן מור, "שירה", אך הוא היה מוכן בכל-לב לקבלו בתשואות), מגבה הקול הטבעי הוא כמובן קולה של הטבעית בפעולות החכם, השיחה, קולה של Causerie נוסח סנט- בון (בכלל, דרך הביקורת של גרודונסקי מעלה על הדעת לעתים קרובות את זו של גדול הביקורת הצרפ- תית 1). זמכאן גם דיוקיו של גרודונסקי, דיוקיה הטבעיים של שיחה דוברת-האמת-בלבד-ביופניו, ולא היוקים המלאכותיים של "מחקר", גרודונסקי מדייק מאוד בראיית-הדברים ואינו מדייק בפרטים הקטנו- ניים, ובכך הוא מזכיר את הגדרתו של צרפתי אחד לתרבות: "תרבות היא מה שנושאר לאדם לאחר ששכה את מה שקרא", כך, למשל, בעמוד מקרי שפתחתי — ע' 422 — הפותח את הרשימה, המקרה ג'ורג' סטיינר" יש שלוש עובדות-זעירות: ספרו של סטיינר שמו, "בטירתו של כחול-הזקן" ולא, "טירתו של כחול-הזקן", סטיינר גולד בפאריס ולא באוסטריה ושם ספרו האחר הוא, "דוסטייבסקי או טולסטוי" ולא, "דוסטייבסקי וטולסטוי", אי למי שאינו טועה טעויות כאלה! ואשרי מי שמבין כליכך

אך רגע אחד, האמנם נוכל לפסול בלב שלם את השאפה הלא-ריחנית (נסים), "הלוחך לזולת", "להראות לום" (לירידיים, לקוראים, לבני-משפחה, לאיושהו כוח שמחוץ לך, אשר למענו כותבים דברים התובעים מאמץ שאינו נחזק לך-עצמך) להרי- אות את כוחך? הרי מתוך הרצון, "להראות להם" נולדו יצירות-מפת רבות, אולי כולן, דרושה מידה של חולשה (או אפילו של Vice, מלתי-מפתח פרוס- טית קשת-תרגום (עבר), כדי לרצות להתבלט ולא, "להתבונן על החיים", גרודונסקי היה די עשיר "להתבונן על החיים" (משמע למשל לנהל שיחות בטלות עם לא-אקדמנים) וכבוד שלשם כך צריך אדם להיות עשיר עד מאוד, לומר עליו, כמו שנאמר או נרמז בממארים אחדים שנכתבים על אודותיו, שהוא "התבוב" (ביובו את כשרונו וכי) מאחר שלא הוציא מתחת ידו ספר ולא בנה יצירה רחבת- יריעה, זו אינולת וטענת גזורה, ביהודת אם מזהים "חיים מבובזים" עם "חיים לא-מאושרים", "בוודאי זה הוויחי הפשוט העולה מיד על הדעת), קורא של זה אחת ממסותיו בשעה שהתפרסמו — וקליוחומר קורא האוסף שלהן כיום — מוכרח לבוא לדי ודאות שהכתוב היה אדם מאושר ביסודי-המוחה, בעל אושר פנימי שלא יכולים לו פנויחיים כלשהם, הורו של אושר כזה הוא הכוח, כוחה של אישית שלימה לעצמה, שיחסייה עם העולם הם יחסים בין שווים, רוב בני-האדם הלשים ועל כן, אינם מסוגלים לשאת ממשות רבה מדיי", כפסוק של אליוט, שגרודונסקי ציטט פעמים אחדות, רוב בני-האדם הלשים ועל כן אינם יכולים להיות אותניים וכנים, גרודונסקי היה חזק, ולכאן — שוב מתרופת-פלא להגבהה יתרה של המילים — ציטאטה מברקלי: "אין אקליפנו נוח לספרות משום שאינו נוח לגידוליה של אישיות אותנטית" (ע' 284), ועוד, מהמשכו של אותו מאמר ("ותחור טראגדי"); "אם יש תעודה לספרות העברית באקלים רוחני מיוחד זה בו אנו חיים, הריהו פיתוחו של כושר האותנטיות באדם בישראל". חוששני ששוב כמעט לא עמדתי בפני פיתוי שעלה בי לאי-פעם, ובדרך-כלל הייתי נוח לו פרוקן סיכוכן-פחות, במתחשבות ובשיחות פרטיות. הפיתוי היה